

Toetavad müüdid ja enesejutustamine Nora Ikstena romaanides „Elu pühitsus” ja „Neitsi õpetus”

Berit Kaschan

Ülevaade. Artikkel on valminud magistritöö põhjal ning vaatab kitsamalt üht käsitletud teemat, milleks oli müüdi, raviva jutustamise ja naiskogemuse kujutuse omavaheliste seoste väljaselgitamine Läti kirjaniku Nora Ikstena romaanides „Elu pühitsus” (1998) ja „Neitsi õpetus” (2001). Need tekstid tegelevad kõige üldisemas plaanis hinge kriiside ületamisega jutustamise ja unenägemise abil. Silma jäid paljud motiivid ja tekstikohad, mis lubasid oletada, et romaanidel on alusmüüdid, mida on tekstide sügavama mõistmise seisukohalt oluline avada. Ikstena romaanides leidub viiteid nii piiblimütoloogiale kui ka eelkristlikule liivi pärimusele. Artiklis püütaksegi välja selgitada, millised müüdid ja müüdikillud teoste sügavamates kihtides peituvad, ning kuidas need üheskoos unenägudega jutustamise kaudu romaanitegelaste elusid suunavad ning toetavad.*

Võtmesõnad: rituaalne jutustamine, liivi usund, elulood, identiteedinarratiiv, mälu, naiskogemus

Sissejuhatus

Nora Ikstena (sündinud 1969) on üks lätlaste tuntumaid ja armastatumaid praegusaegseid kirjanikke, kelle suureks huviks on elulood. Vaatluse alla tulevad tema romaanid „Elu pühitsus” (1998, eesti

---

* Artikkel põhineb magistritööl „Naiskogemuse kujutus ja parandav jutustamine Aino Perviku ja Nora Ikstena romaanide näitel” (Kaschan 2013).

keeles 2003, tõlkinud Ita Saks) ja „Neitsi õpetus“ (2001, eesti keeles 2011, tõlkinud Kalev Kalkun), millest viimane pälvis ilmunumisaastal Läti kirjanduse aastapremia ja 2011. aastal ka Eesti Kultuurkapitali aastapremia parima ilukirjandusliku tõlke kategoorias. Need on tihedad ning traditsiooniliste jutustamisreeglitega mängivad tekstid, milles peegeldub Ikstena sügav huvi elulugude ja nende loomise vastu – mõlema romaani peateemaks on elu (taas)loomine loo kaudu.

Seda, et Ikstena loomingus on lugude jutustamine tähenduslik ja eesmärgistatud tegevus, on märganud ka mitmed teised kirjandusuurijad. Läti kirjandusteadlane ja kirjanik Guntis Berelis on seda iseloomustanud järgnevalt: „Meie ajal on lugude jutustamine ratsionaalne tegevus, millega autorid raha ning au teenivad. Aga olemuslikult on lugude jutustamine – ükskõik, kas need on unenäod või midagi muud – maagiline ettevõtmine, mis on kõige otsesemalt seotud küll kaugete aegade, mil kirjandust tänapäeva tähenduses veel üldse polnud, aga ka teadvuse taguste sfääridega, kus tekstiread muutuvad päris ebaselgeteks tunneteks ning aimusteks“ (Berelis 2003: 122).

Berelise tõdemus peab paika ka mõlema artiklis analüüsitava Ikstena romaani puhul. „Elu pühitus“ lahendab noore naise Helēna ja tema ema Eleonora suhteid viimase matusetalitusel aset leidva psalmide lugemise ja rituaalse lugude jutustamise kaudu. „Neitsi õpetus“ vaatleb aga kolme eri põlvkonda kuuluva Läti naise – Ārija, Astrīda ja Asnāte – lugusid neist noorima, Asnāte, enesekasvatamise ja unenäolise mäluretke taustal. Mõlema romaani peategelase eluloos ja seeläbi ka identiteedis on lüngad, mis ei lase neil tunda end täisväärtuslikuna – Asnāte heitleb pidevalt tundega, et tema hing on kaotsis, ning Helēna tunneb end pidetu ja elust kõrvalejätuna. Autor annab mõista, et naiste hingekimbatuse peamiseks põhjuseks võib pidada seda, et neist kumbki ei ole päriselt tundnud

oma ema ning see valuline teadmatus on mõlemale naisele takistuseks eluga edasiminekul. Nii Helēna kui ka Asnāte on seetõttu vaikimisi võtnud vastu otsuse alistuda rituaalile, mis aitaks neil teravlikuks saada. Nad on otsustanud saada kontakti lugudega, mis peituvad nii nende isiklikus kui ka kogukonna mälus, lugudega, mille teadasaamisel on lõppeks tervendav vägi, isegi kui alguses miski sellele ei viita.

Eriliselt suure tähtsuse omandavad nendes Ikstena romaanides müüdid, mis on pärit nii kristlikust kui ka paganlikust mütoloogiast. Lisaks piiblimütoloogiale pärineb Ikstena romaanide aluspõhi emakeskest liivi usundist, mis esindab kristluse omale paljunki vastandlikku maailmapilti. Ikstena on asunud neid kaht põimima, keskendudes kristlike narratiivide rikastamisele vägise ainesega, mis annab mitmes paigas lisatähenduse ja uue mõõtme ka seni õõnsalt kõlanud sõnadele ja motiividele. Alljärgnevas analüüsis on püütud tuua välja kõnekamad tekstikohad, milles tegelaste hingeliste kriiside läbitöötamine on müütilise ainesega eksplitsiitselt seotud. Käsitlust toetab teoreetiliste teadmistega kõige suuremal määral Paula Gunn Alleni uurimus „The Sacred Hoop: Recovering the Feminine in American Indian traditions” (1992).

Müüdi ja psüühika seostest

Maailmapilt, mille kohaselt omistatakse lugudele ja nende jutustamisele psüühikat ravitsevat toimet, on mitmeid tuhandeid aastaid vana. Muistsetel aegadel elanud hõimurahvaste jaoks kuulus arusaam sõna jõust tavateadmiste hulka ning jutustamise puhastavat ja tasakaalustavat mõju võeti arvesse nii kollektiivses plaanis kui ka kogukonna üksikliikmete eluliste kriiside puhul. Põlisrahvaste maailmapildis kuulusid pühade lugude hulka ka müüdid. Tänapäevases keelekasutuses on sõna „müüt” teatavasti hakanud

tähistama väljamõeldist või ebatõde, ometigi on müüdid olnud oma tekkekeskkonna tõsiselt võetavaks koostisosaks: „[---] Müüdis väljendub mõttemall, mille abil ühiskond vormistab enesetunnetust ja eneseteostust, saavutab iseteadvust ja endausku, seletab omaenda ja ümbruskonna olemust ja algupära ja vahel püüab oma saatust juhendada. Müüdi toel on elatud, surma mindud ja – liigagi sageli – tapetud. Müüdi toel ennetab püha (ja seega paradoksaalselt ajatu) oluliselt olevikku ja oletuslikult tulevikku („nõnda kui alguses oli, nüüdki on ja jääb, igavesti”)” (Puhvel 1997: 10). Müüdid on pühad lood, seega verbaalselt väljendatavad, kuid nad kannavad oma süvastruktuurides maailma kohta teadmisi, mida ei olegi võimalik metafoorideta väljendada. Müüti on tihti kirjeldatud kui mõttevormelit, mis asub meie tajumehhanismides seal, kus lõpeb või algab keel.

Müüt kui struktuur osutab mingis mõttes keele võimetusele sillutada otseteed sündmuse ja selle tähenduse, meie endi ja teiste, välise ja sisemise vahele. Müüt on pidevalt avarduv kontekstuaalne struktuur, mis tegeleb pigem tühjuse ja olemise vaheliste küsimuste tõstatamise kui neile lõplike vastuste otsimisega. See kätkeb endas püsivat eksistentsiaalset kriisi ja loob metafooridega mängides kompromisse, mis on alati rekonstruktsioonile avatud. Kokkuvõtlikult võib väita, et müüt kui psüühiline struktuur kaitseb meid mitte-teadmise eest, ta kaitseb inimest tema enese „pehme tuuma” eest (Lauter 1984: 3). Müüdid on kultuuris ringlevate lugudena kõigile saadaval ning seekaudu võib ka hingeliste kriiside puhul leida (alateadlikult) endale toeks loo või lookillu, mis võib pakkuda lohutust ja tuge oma esialgu veel keelest väljapoole jääva loo moodustamiseks. Samas tuleb silmas pidada, et müüt ei asenda inimesele tema enda lugu, aga müüt võib hõlbustada selle ülesehitamise protsessi.

Rituaalse jutustamise puhul saab oluliseks ka jutustamise aeg – rituaalis osalejate tegelikkusetajus toimub nihe ning nad häälestuvad

ümber aja teistsugusele kulgemisele, aja kulgemise viisile, mida on nimetatud ka müütiliseks ajaks. Kuigi müüt võib samal ajal peegeldada sotsiaalseid suhteid ning kosmilist korda, kannab ta endas ka täiesti teistsuguse eksistentsi võimalikkust – vabastavat võimalust viia inimest ajast välja (Coupe 2008: 9). See „ajaväline aeg”, mis müütides liigub, on mittelineaarne. See on kurruline, sopistatud, mõne kirjelduse põhjal ka sakraalne, seisev või aega peatav aeg. See on parandav aeg, aeg, milles sünnivad imed.

Naiste müüdid

Vaatluse alla tulevad Ikstena romaanid juhivad naiste elude ja lugude kaudu muu hulgas tähelepanu kontrastidele binaarsetel opositioonidel baseeruva kristliku lääne mõtlemise ja universumi ühtsuse printsiibile toetava põlisrahvaste mõtlemise vahel. Paula Gunn Allen on Ameerika põlisrahvaste (valdavalt matriarhaalseid) hõime uurides täheldanud fundamentaalseid erinevusi naise- ja mehekeskse kultuuri vahel, millest üks peamisi on karistuse kui sotsiaalse kontrolli meetme puudumine günokraatlikes kultuurides. Teine neid kaht maailma eristav oluline tajuerinevus puudutab üleloomulike olenditega suhtlemist – see on samuti günokraatlike hõimude maailmataju loomulik osa (Allen 1992: 3). Patriarhaalses kristluses valitsevad ranged hierarhiad ja dihhotoomiad ning sümboolse korra rikkumise eest on ette nähtud karistus. Naisekesksed kultuurid on aga paljuski orienteeritud võimalike pingete ennetamisele – alustuseks on need oma olemuselt tolerantsemad igasuguste piiripealsete nähtuste osas.

Estella Lauter, kes on uurinud naiste müüdidloomeprotsesse nii kujutava kunsti kui ka ilukirjanduse näitel, on naiste kultuurikogemuse kirjeldamisel toonud välja hüpoteesi, mille kohaselt naised elavad samal ajal kahes kultuuriruumis: domineerivas ja

„vaigistatud“ kultuuris, millest viimase olemus ei ole ka naistele endile lõpuni tuttav (Lauter 1985: 7). Vaigistatud ja pinnaaluse emakultuuri reliktide pinnaletoomine on aktuaalne ka Ikstena tekstide puhul. Nende vanade vägiste teadmistega asutakse rikastama domineerivaid kristlikke narratiive, eriti selle naist ja naiselikkust puudutavaid aspekte.

Une palged ja aja ilmed Nora Ikstena romaanides

Lugude jutustamisel on Ikstena romaanides tseremoonia tunnused ning sakraalsuse mõõdet lisavad lugudele nii kristlusele kui ka liivi mütoloogiale viitavad allusioonid. Sama teevad ka markeeritud jutustamiskontekstid – „Neitsi õpetuse“ peategelane Asnāte eemaldub maailmast ja läheb minapildi puuduvaid kilde otsima oma esiemade tallu Alotene külas, mis on tänapäeval inimestest peaaegu tühjaks jooksnud. „Elu pühitsuse“ Helēna asub oma identiteeti rekonstrueerima oma ema Eleonora matustele järgnevas peielauas, kus külalised hakkavad jutustama lugusid tema emast, naisest, kes ta sünnitanud oli, kuid keda ta peaaegu ei tundnudki. Nende romaanide tegelased on jutustamisele häälestunud viisidel, mis on omased põlisrahvaste kombestikust olulisele rituaalsele jutustamisele.

Ikstena tegelased sisenevad rituaali, nende peale laskub unenäoline aeg, milles sündmused ja pildid ilmnevad ja vahelduvad teiste reeglite järgi, kui seda eeldaks tavaloojika. Mõlemad Ikstena romaanid algavad unenäoga, mis lisaks teostele omasele aegade vaheldamisele juhatab sisse teised peateemad – naiskogemuse, mütoloogia ja sõna jõu temaatika. Romaan „Elu pühitus“ algab ja lõpeb peategelase Helēna loomismüüti meenutava unenäopildiga Suurest Mõrsjast, kes kivisid loopides maailma loob, ning „Neitsi õpetus“ algab unenäoga valgusest viljastuvast Pühast Neitsist.

„Neitsi õpetuse” avaunenäoga asub autor lugejat eelseisva retke tarbeks sobivalt häälestama, „Elu pühitsuse” puhul loovad peategelase Helēna unenäod romaani sisutekstile raami, kuna teos lõpeb sama unenäoga, millega algab. Nagu unenägude puhul tavaline, on needki unenäotekstid äärmiselt ambivalentseid, kuid mõlemast unenäopildist võib siiski aimamisi välja lugeda nii mõnedki eelseisvate jutustuste võtmeküsimused, samuti valmistab unenägu lugeja ette teiste reeglitega aega astumiseks.

Ikstena romaanide ajakäsitlust sobib hästi illustreerima Hasso Krulli mõttekäik ennemuistse aja kohta: „[---] on aga olemas *ennemuistne aeg*, mis sarnaneb lugematute teiste traditsioonide esiajaga üle kogu maakera. See ennemuistne aeg annab suulisele pärimusele kosmilise telje, mis hoiab tema erinevaid kihte koos ja toob meile lakamatult tagasi loomislugude sõnumeid. [---] [E]nnemuistne aeg on suulises pärimuses kogu aeg olnud vahetu tänapäeva kõrval, õieti selle sees. Ennemuistne aeg on nagu Austraalia rahvaste muinasune-aeg ehk loomisaeg [---], mis küll paigutatakse minevikku, aga mille vägi võib pärimuse kaudu alati uuesti aktualiseeruda, viies tänapäeva inimese ühendusse esivanematega” (Krull 2006: 4–5).

Aeg on Ikstena romaanides eraldi tegelane, eriti torkab see silma „Neitsi õpetuse” puhul: „Ta on ihuüksi seiklusse astunud. Et ühineda ajaga. Anduda ajale. [---] Aeg libistab oma kareda käe tema džempri alla, tema soe ihu vastab aja puudutusele. Mineviku võdinad, oleviku kananahk, tuleviku värinad. Aja suu tema õhetava kõrva juures. Aja nägu tema rinna kohal” (Ikstena 2011: 16). Ning Hasso Krulli mõttekäiguga haakub ka arusaam, mida erinevates vormides tuletatakse romaanis meelde neitsi Asnātele: „*Olla teadvusel tähendab olla ajast väljas...*” (Ikstena 2011: 13, kirjaviis muutmata – artikli autori märkus). See tähendab viibimist lineaarsest ajast väljaspool, unenäolises müütide ajas, mis peidab endas teadmisi, millele lineaarses ajas ligi ei pääse.

Helēna ja Suur Mõrsja

Romaan „Elu pühitsus“ algab (ja lõpeb) peategelase Helēna unenäopildiga, milles üksildane püha naine oma põlle seest maailma kive laiali viskab, korrates paradoksaalset mõtet elu ja surma kohta. „Üksildane naine luges kive oma põlle sees. [---] Ta noppis ükshaaval põlle seest kive ja viskas neid ennenägematu jõuga kaugele nagu viljateri, öeldes: „Kes surnud on, see elagu, kes elab, see surgu.“ Heidetud kivi kolises tummalt tühjuses. Kes surnud on, see elagu, kes elab, see surgu“ (Ikstena 2003: 9–10, artikli autori rõhutus). Esimene teadmine, mida sellest eesootava kohta välja võib lugeda, puudutab surnute ja elavate suhteid – järgnevas tekstis nende tavateadvuses eraldiseisvate maailmade piirid tõepoolest hägustuvad. Olgu üheks näiteks see, et surnud saavad rohkesti sõna, misjuures elavad vaatavad vaikimisi endasse. Teine oluline teema, mis selle unenäo kaudu sisse juhatatakse, on põlisrahvastele omane sõnaga maailma mõjutamise praktika, arusaam sõna performatiivsest olemusest – paradoksaalset fraasi korratakse nagu nõiasõnu, et see „tööle“ hakkaks. Selliste praktikate taga on arusaam sõnast kui teost ning sõna (ja seeläbi ka keele) maailma muutvast väest.

Pühade lausumiste eesmärgiks on kujundada ja vormida, suunata ja määrata neid jõude, mis ümbritsevad ja juhivad nii inimeste kui ka kõigi inimestega seotud olendite ja nähtuste elutsükleid ning kulgu (Allen 1992: 56). Lisaks muudele tunnustele võib ka seda lausumist lugeda „pühaks“, kuna naine, kelle kohta see käib, tegeleb parasjagu maailma loomisega. „Sõna jõud“ ja „keele vägi“ väljenduvad „Elu pühitsuses“ nii tekstitasandi kui ka sisu kaudu – tekstis leidub mitmeid markeeritud näiteid lausumistest, millega proovitakse esile kutsuda muutust, ning samuti võib tervet kõnealust romaani suuremas plaanis näha kui jutustust, mille kaudu

sünnib muutus. „Sõnadel oli tohutu jõud. Nad hoidsid vangis ja andsid ennenägematu vabaduse. Nad panid kannatama nagu piinariistad ja olid oodatud karastavaks sõõmuks. [---] Nende abil võis needa ja palvetada. [---] Sõnad laskusid üle leinajate nagu tihe udu, mis merest välja on roomanud, et hetkeks peita endasse puulatvu ja kirikutorne, mägesid ja majakorstnaid, taevast ja tuulelippe [---]” (Ikstena 2003: 86–87).

Kolmas mõttelõng, mis teost läbima jääb ning samuti kõnealusesse Suure Mõrsja unenäku sisse on põimitud, puudutabki (püha) naist ennast ja maailma, mida ta loob, ning seekaudu ka kristlike ja paganlike/eelkristlike maailmade põimimise temaatikat: „Helista, ingel, kannelt, las püha naine läheb tantsima. Võta, naine, palveraamat, kiriku taga leiad sa oma Jumala maas lamamas. Mis sa seal ikka pikutad, miks sa püsti ei tõuse? Kogu ilm nutab su järele” (Ikstena 2003: 9). Naise jumal lebab kiriku taga maas ja tema järele nutab kogu ilm. Teda on vaja sõnaga üles äratada, et temagi loomisloost osa saaks võtta.

Uskumus, et maailma lõi Suur Mõrsja, on üks väheseid ühenduslülisid Helēna ja tema surnud ema Eleonora vahel, ning kui Helēna üldse midagi usub, siis seda, et just nõnda on maailm loodud. Enne Eleonora matuseid tekib tal seetõttu vaidlus kirikuõpetajaga, kes üritab talle selgitada, „et Suur mõrsja lõi teise maailma sellest, mis juba oli. Nii et teil tuleb endale ikkagi selgeks teha, kes lõi selle, mida Mõrsja mirdi otsa riputas. Sest andestage, Jumal ei võinud seda luua, sest vabandage, Jumal ei toimi nii valesti, et ajaks kõik kohad segamini...” „Mis sää! nüüd segamini! Ta lihtsalt paneb kõik valesti sinna, kuhu talle meeldib,” ütles Helēna [---]” (Ikstena 2003: 23). Nii kristlik-patriarhaalse kui ka emakultuuri tähtsaks pidavale paganliku mõtlemise vastandusele lisaks võib siin näha arhetüüpset kaose ja korra ning seekaudu ka traditsioonilise mõtlemise järgi meheliku ja naiseliku või siis ka Taevaisa ja Maaema

vastandamist – kirikuõpetaja, kes seisab reeglite ja korra eest, ning Helēna, kes läheneb ka loomisloole mängulisemalt ja ambivalentsemalt, kui kristlik kaanon seda võimaldaks.

Kive loopiva püha naise maailmaloomist kirjeldava unenäopildiga romaan ka lõpeb, täheldada võib vaid üht olulist erinevust. Teose lõpus esitatud sama unenäopildi lõppu on lisandunud üks rida: „Ta noppis ükshaaval põlle seest kive ja viskas neid ennenägematu jõuga kaugele nagu viljateri, öeldes: Kes surnud on, see elagu, kes elab, see surgu. Ja visatud kivid muutusid inimesteks” (Ikstena 2003: 113, artikli autori rõhutus). Lood on jutustatud, Helēna on oma saanud, terviklikuks inimeseks ja kiviloopimisest tekkinud kaos on ennast õigustanud – see oli vajalik selleks, et saaks toimuda edasiminekuks uuele tasandile. Niimoodi, läbi kaose ja korra vaheldamise, luuakse uueks ka inimest. Huvitav äraspidisus peitub ka korduva unenäopildi sisse- ja väljajuhutamises. Romaani lõpetab seesama unenägu, mis teost alustas. See omakorda annab romaanitekstile tervikuna ringi struktuuri ning juhib veel kord tähelepanu kordustele, ilmestades nende parandavat toimet – korraldaks lugu, mis annab elujõudu, et saaks ennast uuesti luua. Ning asjaolu tõttu, et teos algab ja lõpeb peategelase magamisega, ei kao ka kunagi päriselt võimalus, et tekst on tervendav unenägu, mis ikka veel kestab.

Asnäte ja Püha Neitsi

Unenäotekstile omase kihilisusega juhatab unenägu sisse romaani „Neitsi õpetus” peateemad – naise keha ja valu, jumala- ja eneseotsingud, elu jätkumine ning esiemade kultuuri hääbumine. Teost sissejuhatav unenägu tugineb piiblimüüdile neitsi Maarjast ja teda viljastanud jumalikust valgusest, aktist, mille tulemusena sai Maarjast Jumala poja Jeesus Kristuse ilmaletooja. Ikstena romaani

proloog vaatleb lähedalt neitsit, tema mõtteid ja tundmusi selles jumalikus aktis osalemise kohta ning päädib pildiga, milles neitsi toob ilmale hoopiski tütre.

Sellest unenäost algab ka teost läbiv iselaadne vastumäng piibliretoorikale, milles pärilikkuse jada tähistajateks on teatavasti mehed. „Oli öö, kui neitsit piinasid sünnitusvalud. Veri, higi, silme ees kangastuvad mehed, kellest üksteise järel sünnivad nende pojad. Pikk rida, mille lõppu ei paista. Nende nimed kõlavad neitsi kõrvus, ja iga hüütud nimi teeb talle ebainimlikku valu: – Indriķis, Jānis, Ezra, Andrejs, Pāvuls, Abakuks, Inne, Didriķs, Jeremija... Neitsi ei ole loodud valgusele. Neitsi on must muld, kuhu vajutatakse ader, siis puistatakse sellele tuhka, pistetakse sisse seeme ja öeldakse: las kasvab” (Ikstena 2011: 7). Niimoodi antakse lugejale ühelt poolt mõista, et põlvnemise tähistajateks on saanud need, kes pole tegelikult kogenud oma keha kaudu elu ilmaletoomise valu. Need, kes uut elu oma südame all on kandnud, on olnud justkui endastmõistetav pinnas.

Teisalt kätkeb neitsi samastamine musta mullaga endas varjatud väge – see on paralleel liivi usundis ülimalt armastatud maaemaga, kelle rollid kristluse tuleku aegu samuti neitsi Maarjale üle kandusid. Maaema, ka maahaldjas, on liivi usundi aluspõhi, kõige võimsam ema, kellest on sündinud valdav enamik teisi haldjaid. Just ema printsiip väljendub maahaldja juures eriti iseloomulikult ja ilmekalt, vastandina taevahaldja kujutamisele isana. Maa ongi ema, maa on kõige armsam ema, kes ei aja kedagi enda juurest ära, vaid hoiab kõike oma süles ja võtab kõiki vastu oma rüppe (Loorits s. a.a: 67).

Romaan „Neitsi õpetus” kujutab endast paljudes aspektides ülistuslaulu emadusele, mille edasiandmiseks on autor kasutanud aga eelkõige kirjeldusi kannatustest ja eneseületusest, mis emaduse ja emaksolemisega kaasneda võivad, ning seega vahetult naise kehakogemusega seotud on. „„Asnāte on teel. Ta tahab jõuda kohta,

kus Ede sünnitas Milda, sest Milda sünnitas Ārija, sest Ārija sünnitas Astrīda, sest Astrīda sünnitas Asnāte. „Nagu piiblis,” mõtleb Asnāte, „kui seal vaid ei oleks mehed sünnitamise loorbereid endale võtnud” (Ikstena 2011: 13). Nõnda valmistatakse Asnātet vaikimisi ette seisma silmitsi ka oma esiemade lugudega – üheskoos teadmisega emaduse väest ja ambivalentst.

Ühe vereliini loo taustal jutustab romaan aga ka peaaegu hääbunud liivi keele ja külakultuuri lugu. Väljasurevate maapiirkondade troostitu elu antakse edasi Alotene küla viimaste elanike ning sissevajanud katuste ja kinnilöödud akendega majade lugude kaudu. Ka selle aspekti illustreerimiseks liigub tekst eri aegade vahet, näidates teravaid kontraste olnu ja oleva vahel: „Asnāte poeb postimehe majja. Märja kolihunniku keskel pehkinud laud ja lombakas taburet. Läbi väljalöödud aknasilma avaneb hävingus sügise hall valgus ...*ju-mā-lōks, ju-mā-lōks* – kolihunnikule tilgub vihma. [---] Peaaegu sajand on möödunud ja muutunud on paljugi – ei ole enam postiljoni, sest pole, kellele teateid viia. Jumala antud maailma inimeste sünnitatud ebavõrdsus – siinmail võib inimesed ühe käe sõrmedel üles lugeda” (Ikstena 2011: 15).

See on kompleksne kultuuritrauma, mille ühe aspektina väljendub kõnealuses teoses ka äng emakultuuri viimaste jälgede kustumisest. Selle tasandi eksplitsiitsemaks väljenduseks rütmistavad teksti liivikeelsed fraasid, mis kõlavad enim metsalindude hüüetes või teiste loodushäältena. Ühelt poolt annab see mõista, et liivi keel on juba varikeel, surnute keel, mida elavad enam ei mõista. Teisalt on see aga väe keel, muistse maailma keel, millesse on kätketud teadmised, mis Asnātel tarvis omandada on. Neitsist saab Asnāte teenäitaja ning mida tugevamaks saab Asnāte, seda tugevamaks saab ka neitsi.

Helēna ja Eleonora

Kui „Neitsi õpetuse” peakangelanna Asnāte ei mäleta oma emast teadlikult peaaegu mitte midagi, siis „Elu pühitsuse” Helēna kohtus oma emaga ka veel täiskasvanueas. Eleonora matustega tegelemine hakkab aga Helēnas lahti kiskuma vanu haavu: „[---] tal olid ainult mingid mälestuste katked: [---] kuidas ta lahkudes kunagi ei näinud Eleonora silmis kurbust; kuidas tema armastus Eleonora vastu asendus kõigepealt viha ja seejärel ükskõiksusega; [---] kuidas ta ükskord, kui Eleonora raskesti haige oli, kaks ööd-päeva haiglas tema kõrval istus oma kohust täites. Ja tal polnud kordagi tahtmist võtta Eleonora kätt oma kätte” (Ikstena 2003: 33–34).

Helēna adub üsna selgelt, et enne kui ta saab hakata oma ema leinama, peab ta ületama nendevahelise seina, mida tal ema eluajal ületada ei õnnestunud. Helēna teab oma emast vaid katkendeid, ta pole kunagi saanud võimalust luua temast pilti kui elulooga inimesest, kelle kogemustest ja teadmistest iseene identiteedi loomiseks jõudu ammutada. Eleonora matused panevad Helēnat teadvustama kogunenud ängi, mida ta oma emaga seoses alati tundnud on.

Eleonora on aga hoolitsenud selle eest, et pärast tema surma võiks Helēna valuline teadmatus leevendust saada. Enne surma pani ta seepärast kirja seitsme inimese nimed, keda tuttavalt kirikuõpetajal on palunud matustele kohale kutsuda: Jonatans Sīmanis, Bitā-Bitā, Sofija Asara, Kirils Pelns, Konrāds Ņeizars, Emma Virgo ja Uga Todhauzens. Helēna jaoks on kõik need inimesed võõrad, aga ta aimab, et nemad võivad tuua tema ellu selguse, mida Eleonora oma maise elu ajal ei toonud: „[---] ta tundis ainult üha selgemini, et salapärane teadmatus, mida Eleonora alati nii osavalt enda ümber põiminud oli, sõlmitakse lahti. Helēna ei tundnud end järjepidevuse kandjana, kellele jälle keegi järgneb. Ta oli nagu maharaiutud oks, mida hoiti veepurgis ja millele poogiti külge teisi oksid, ning oodati,

mis sellest tuleb. Võib-olla oligi õige hetk istutada end oma käega maasse, kus kehtivad hoopis teised kasvuseadused?” (Ikstena 2003: 16). Kuni Eleonora matusteni on Helēna elanud mingis mõttes eksleva varjuna, keda seovad oma päritoluga vaid üksikud fragmen did. Uute ja uudsete suhete loomine kuulamise kaudu saab tema paranemise eelduseks.

Eleonorast saab noora

Lisaks Helēna haavade ravitsemisele on peielauas räägitavatel lugudel veel mitmeid teisigi funktsioone. Lugude jutustamisega hinge ärasaatmine on rituaal, mille kaudu jutustajad töötavad läbi iseenda leina, täites jutustustega lünga, mis on lahkunust jäänud. Eleonora kutsutakse mälestustes veel kord ellu ja tema hing asetatakse igavikku. Ja just siin hakkab eriti tugevalt kaasa mängima mütoloogiline tasand – Eleonorast saab peieliste jutustustes müütiline olevus. Talle antakse koht rahvapärimuses ning see omakorda sümboliseerib tema hinge igavikulisust.

Maisest elust lahkunu meenutamine ja mütologiseerimine täidab leinajate psüühikat maandavat funktsiooni – lünk, mis Eleonorast jääb, täidetakse igavikuliste lugudega, mis kinnitavad: surm ei ole lõpp, vaid on üleminek teise olemisse. Sellist arusaama toetab ka liivi rahvapärimus: „Igal inimesel on elada kaks iga: eluiga = jeltõbiga siin maailmas ja pikk iga = pitka iga – pärast [---]. Siirdumine ühest „east” või elust teise ongi suremine” (Loorits s. a.b: 4). Veelgi kõnekam on asjaolu, et „abstraktsele mõistele surm pole liivi keeles üldse väljendust, vaid selleks on lainatud taas läti sõna [---] „novõ” [---]. Sel sõnal näivad õige laiad tähenduspiirid” (Loorits s. a.c: 2). Ka ei ole liivi keeles vastet sõnale ‘manala’. Vana sõna ‘toona’ on kasutuselt kadumas, seda mäletavad veel vähesed. See „pidavat tähendama ammuammu olnud aega, nii-ütleda pluskvamperfekti”

(Loorits *s. a.c.*: 2). Seda võib tõlgendada kui inimese surmajärgset siirdumist enneminevikku, müütilisse aega, mis on samal ajal nii olnu kui ka jääv.

Lahkunu üleüldine mütologiseerimine võimaldab jutustajail sillutada pärimusega lünkasid ka omaenda lugudes, paigus, kus jutustaja tegelikult ei pruugi või ei soovi mäletada, kuidas asjad täpselt toimusid. Sellistel puhkudel tunduvad Eleonora elu pühitsejad samuti olevat valinud lood, mis on piisavalt ilusad, et neid uskuda, hirmsatest aegadest hoolimata.

Jutustajatest kõige esimesena oli Eleonorat kohanud vana kalur Jonatans Sīmanis: „„Aga sõja ajal mere ääres olid mu käed terved ja tugevad. Nendega ma sõudsin ja tükeldasin kopsakaid kalu ja see oli mu käes tühiasi. [---] Kala kadus sügavikku, mina aga sõudsin kaldale ja mõtlesin, et olin näinud näkineidu ennast. Ja just nii need imed elus sünnivad! Öhtupoolikul kohtasin luitemetsas põgenikut, kes istus puujuurikal ja vaatas nii visalt merele, et mul, lihtsal poisil, jooksid judinad üle selja” (Ikstena 2003: 45). Eleonora lapsepõlve kohta ei tea keegi jutustajatest midagi, ka Jonatans kohtas teda alles noore neiuna. Ja seegi kohtumine ei olnud kuigi tavaline – Eleonora lihtsalt ilmus ühel hetkel mere äärde ning kaluril oli selle suhtes juba eelaimus olnud.

Liivlaste mütoloogias leidub palju legende inimestest, eriti kaluritest, kes merineitsitega kohtunud on. Selles kontekstis hakkab kõnelema ka Eleonora nimi, mis teda samuti näkirahvaga liidab: enam kui ühestki muust olevusest meres kõneldakse mere naistest ja neidudest – need on mereema ja ta tütreid, merineitsid, maarjaneitsid. Merineitsi jaoks on liivlastel ka eraldi termin: „no(o)ra” (Loorits 1998: 131).

Kes teab, kuidas oleks Jonatans Sīmanis meenutanud Eleonoraga kohtumist siis, kui viimane veel elus oleks olnud. Seda enam, et Sīmanise, kes lõhnas odekolonni järele, mida enam ei

toodeta (Ikstena 2003: 25), ja ka teiste Eleonora matusekülaliste osas pole asjad sugugi selged, millisest aegruumist nad tegelikult pärit on – autor on jätnud ka siinkohal võimalusi ambivalentseteks tõlgendusteks.

Juba Eleonora jäetud matusekülaliste nimekirja lugedes hakkab Helēnal pisut kõhe ning ta jagab oma hirmu kirikuõpetaja Adalbertsiga: „„Tema lamab seal keset meelespealilli, teie olete üleearugi lahke, kohale tuleb seitse mulle tundmatut inimest, kes tõenäoliselt ei tunne ka üksteist, aga nende nimed ühtekokku, – vabandage mind – kõlavad nagu vaimude vennaskond... [---]” (Ikstena 2003: 20). Ning Helēna ei pruugi olla tõest üldse kaugel, vähemasti võib ka sellele mõttekäigule leida tuge liivi mütoloogiast: arvamine, et surnud tulevad matuserongile vastu uut surnut „vastu võtma” ja istuvad puusärgile peale, on üldine kogu rannikul, või öeldakse ainult, et „surnuvaimud” matuse aegu on õhus ja näevad kõike, mida me teeme. Kui sureb hea vaim (st inimene), siis tulevad talle ka ainult head vaimud vastu. Nad tulevad jalgsi, inimkujul. Lõpuks väidetakse ka, et kõik surnud, kõik vaimud tulevad vastu, mispärast öeldakse surnuaiale matma minnes ikka: „Tere hommikust teile, surnud, te ootate seda ülestõusmisaega” (Loorits s. a.d: 13).

Ajal, mil see „kes surnud on, elagu, ja kes elab, see surgu”, nagu loitsiti teose avaunenäos, on ka surnutega peielauda istumine võimalik – maailmadevahelised väravad on avatud ning sõna saavad kõik, kes seda soovivad. „Nad istusid pukkidele, need vaiksed matuselised. Ja vaatasid merd, mis voolas nende peale nagu aeg, mis kusagil ei alga ega kusagil ei lõpe. [---] Aeg, mis elab teokarbis, olevat hing, kes ei sure” (Ikstena 2003: 49). Nõnda võib teise lähenemisnurga alt olla suurem osa matusekülalistest tulnud Eleonorat jutustuste kaudu hoopis endi hulka igavikku vastu võtma, mitte teda ära saatma. Ning seda haruldasemad on lood, mida nad jutustavad.

Jutustajad katavad paiguti müütilise materjaliga lünki iseenese mälestustes ning kasutavad seda ka paigus, kus oma sõnadest jääb väheks. Need võtted mõjutavad ka kuulaja Helēna sisekaemust, kes hakkab järk-järgult tajuma, kuidas senisest kujuteldamatult suuremas plaanis on seotud nii tema ise, matusekülalised, olnu ja jääv, elavad ja surnud, ning seeläbi ka tema ja tema ema. See, mille ema tütrele surma järel kingib, ongi avaram maailmamõistmine. See uus maailmamõistmine baseerub suuresti emakesksel liivi usundil, mida teoses läbivalt kristlusega põimitakse ning paiguti ka sellele vastandatakse – näidates rangete staatiliste dihhotoomiate jõuetust maailmapildi ees, kus kõik on omavahel seotud ja pidevas muutumises. Salapära Eleonora kuju ümbert ei kao kuni teose lõpuni, ent see polegi peamine. Olulisim on see, et kui jõuab kätte lunastav hommik, on elu pühitsetud ning Helēna hing ravitsetud: „Helēna seisis hommikukastes pärlendava värava juures ja vaatas, kuidas läbipaistvas udus kaovad aeglaselt, päris aeglaselt kaugusse matuseliste vanaldased kogud. [---] Ta [jõgi – artikli autori täpsustus] ei voolanud, vaid ootas seisatunult hommiku saabumist. Ja andis end õnnelike helide lainetesse, mida linnud tema kohal veeretasiid. Helēna oli rahulik jõgi” (Ikstena 2003: 105).

Asnāte ja aegade avardumine

„Neitsi õpetuse” peakangelannat Asnātet sunnib mäluretekele minema ennekõike „[s]eesama tung mõista selle valu olemust, mis sunnib kaitsma, nõelama. Muutuda koos kogemustega valu päritolu põhjustest” (Ikstena 2011: 13). Esiemade kojas hakkavad Asnātele avanema lood, mis ulatuvad kaugemale, kui tema enda teadlik mälu, nende hulgas ka nüansid, mis ratsionaalselt lähenedes temale teada ei saaks olla. Lood jõuavad temani unenägude teel või vabanevad juhuslike assotsiatsioonide kaudu ning toovad talle lõpuks ka

mõistmise. Asnāte on sellesse seisundisse sisenenud teadlikult, ta on surnutega suhtlemiseks sobivalt häälestunud. Ta teab, et vaid oma perekonnaloo valuliste lugude omaksvõtu kaudu suudab ta lõpuks edasi liikuda. Seega võib pea kõike, mis toimub romaani esimese ja viimase peatüki vahel, mis mõlemad kannavad sama pealkirja „Teel“, vaadelda kui põlvkondadeülest psüühika integreerimist, selle kadunud osade tagasitoomist, et saaks jätkuda „tõeluse jada“.

Asnāte asub oma esiemade lugude läbielamise kaudu taastama iseenda elutahet ja usku. Ta on oma suguvõsa naisliini ainus elus-olev esindaja, keda tekstis kordamööda nii neitsiks kui ka vaeslapseks nimetatakse. „Vaenelaps pääseb koopasse emakese maa juurde. Kui hüüda tema nime – Ārija, Astrīda –, siis ta ei vasta. Tal ei ole tuhkhalle juukseid, nagu olid Ārijal, tal ei ole tedretähnilit valget nahka, nagu oli Astrīdal. Aga tal on midagi neist mõlemast, sest ta on tagasi pöördunud sinna, kust on tulnud. [---] Vaenelaps ei roni taevasse imesid otsima. Vaenelaps jääb emakese maa juurde. Õpib üksi nuusutama elu jälgi“ (Ikstena 2011: 9).

Asnāte on tõepoolest vaeslaps – tal pole enam ühtki teenäitajat peale iseenese – ning see, et Asnātet on romaanis samastatud seejuures ka Püha Neitsiga, on samuti kõnekas. Pühast Neitsist, kes liivi rahvausundis Maarjaemana pea kõik emalikkusega seotud funktsioonid oli üle võtnud, sai ka inimeste peamine trööstija ja hoidja. Iseäranis palju kokkupuuteid on Maarjal õne- ja mureemaga, kelle kõrval ka tema hoolitseb inimeste eest ja aitab hädalisi, kusjuures Maarjaema erialaks on sünnitajad ja vaeslapsed (Loorits 1998: 219–220). Ning Asnāte ja Püha Neitsi samastamine seob peategelase eksplitsiitselt müütilise neitsi Maarjaga, kellest saabki Asnāte teejuht, kuid kes selle teekonna jooksul ka ise järjest areneb – nõnda nagu õpib Asnāte.

Asnāte saab teiste hulgas ka oma traagiliselt lahkunud ema loo ja hingekimbatuse teada jutustuse käigus tõusvatest mälu-piltidest.

„Me lööme aja maha. Iga hetk on suurelik aeg” (Ikstena 2011: 44) oli kombeks öelda Asnāte traagilise saatusega emal Astrīdal, kes oli noor ja lootustandev meditsiinitudeng ja hiljem elu tekkemehhanismidest lummatud günekoloog, kes aga ajapikku mõistuse kaotas ning endalt psühhiaatriaiglas elu võttis. Just lineaarsest ajast teiste reeglitega aega lahkumine võimaldab Asnātel oma ema loost teadlikuks saada, see perekonnalukku integreerida ning katkestus ületada. Ning õppida elugrammatika ära nii hästi, et sellest piisaks ka kaotatud hingede lunastamiseks. Astrīdal ei olnud jumala(i)sse usku: „Emakast oled sa tulnud, meil koolis piiblit ei õpetatud” (Ikstena 2011: 41), kuid seevastu „Asnāte hakkab vähehaaval uskuma, et uskuma peab” (Ikstena 2011: 57).

Uskuda tuleb elugrammatika tundmisele lisaks, siis ei lähe hing kaotsi: „Asnāte nüüdishetke väljenduseks on kindla kõneviisi lihtoleviku ainsuse esimese isiku vorm. Mina olen. Ta on saanud õpetust. Ta on omandanud elugrammatika vormid. Aegades, isikutes, arvudes, käänetes, keeltes. Aga ikka ei lasta teda vaheajale, kästakse käia pühapäevakoolis. Kästakse avada paks raamat, lugeda mõistujuttu, milles aeg on lihtsalt peatunud. Mõistujutt aitab õpilasel tõelust taluda. Ta avab raamatu, kordab tõelust mõistujuttu, et õpetus oleks lõpule viidud” (Ikstena 2011: 83). Asnāte teeb piiblimüüdid enesele lähedaseks, tõlgib need (tagasi) esiemade keelde, siis on tal, millesse uskuda. Ning väites, et ajatu mõistujutt aitab tõelust taluda, peitub otsene viide arusaamale müüdi teraapiliselt mõjust, müüdi elu toetavast funktsioonist. Mõistujuttu peab teadma keelele lisaks, sest selles on midagi enam, kui keel suudab edasi anda. Mõistujutt ja keel sümboliseerivad reaalsuse tajumise erinevaid viise ja erinevaid ajatajusid – keele aeg on lineaarne, mõistujutu aeg aga sakraalne. Et maailmapilt oleks terviklik, peab oskama liikuda mõlemas. Müüt tuleb appi seal, kus keel lõpeb.

Kristlikus narratiivis tumma objekti rolli asetatud neitsi püüdleb Ikstena romaanis hääle leidmise ja kuuldavakstegemise poole. Neitsil on jagada õpetussõnad, tal on jagada esiemade elutarkus ning teose lõpuks see tal ka õnnestub – romaani lõpetab postulaatidena esitatud neitsi õpetus, mis on eelneva, lineaarsele narratiivile vastu hakanud romaanitekstiga võrreldes rõhutatult lineaarne ja korrastatud. Sellest võrsuvad iselaadsed vastulaused Moosese edastatud kümnele käsule¹, mis tähistavad ühtlasi ka rituaalist väljatulekut ning lõpetavad romaani õpetussõnadega: „Seo ekslev paat paadisilla külge, tee algab ja lõpeb samas kohas./ Kirjuta surma nimi liivale, et elutuul selle laiali puhuks/ Jumal on veel nimeta. Hüüa teda nimepidi. Hüüa nimepidi” (Ikstena 2011: 98). See, mis uskuma õpetab, on teekond.

Emaliin ja kogemuslik katkestus

Mõlemad siinses artiklis analüüsitud romaanid tegelevad naiskogemusega, kõige eksplitsiitsemalt emadusega. Nora Ikstena romaanid „Elu pühitus” ja „Neitsi õpetus” on keskendunud emaduse ning sellega seotud järjepidevuse teemale emade ja tütarde suhete kujutamise kaudu tütarde perspektiivist. Ikstena mõlema teose peategelaseks on noored naised, kes on oma ema kaotanud ning kes seetõttu, et neil ei olnud võimalust oma ema päriselt tundma õppida, leiavad end identiteedikriisis – nad ei tunne ennast pidevuse kandjatena, kellelegi järgneva põlvkonnana, ning see takistab neid ka oma eluga edasiliikumisel.

Nora Ikstena tekstide näitel võib kogemuslik katkestus väljenduda ka vereliini katkestuse, puuduva esivanema kaudu, kes puudumise kaudu tekitab lünga järeltuleva põlve enesemääratlemises ning selle esindajaid oma puudumise kaudu pidevalt kummitab.

---

¹ Vt nt 2Ms 20:1–17.

Nõnda ei saa „Elu pühitsuse“ Helēna tunda end täisväärtusliku ja tervikliku inimesena enne, kui teda terve elu painanud distants oma ema Eleonora suhtes pole leevendust saanud. Samamoodi võitleb oma eneseteadliku olemise eest perekonnaloos „Neitsi õpetuse“ peakangelanna Asnāte, kelle pidetusetunne ja hirm oma hinge kaotada taanduvad samuti tema ema Astrīda traagilise saatuse loole, mille nüanssidest tütar alles täiskasvanuna, jutustuse käigus teadlikuks hakkab saama. Nii Helēnat kui ka Asnātet kummitavad rääkimata lood ning kammitseb teadmatus sellest, mis toimus enne neid – kes olid need naised, kes nad ilmale tõid, ja milline oli nende maailmapilt, millesse nad uskusid, kui nad üldse uskusid.

Kui Helēnat toetavad jutustuse ja eneseleidmise käigus mitmed müüdikillud, siis „Neitsi õpetuse“ Asnāte lugu on juba eksplitsiitselt seotud ühe kindla müütilise kujuga – neitsi Maarjaga. Neitsi Maarja – endiste viljakusjumalannade järeltulija –, kes on kristlikus narratiivis objektistatud ning vaigistatud, hakkab Ikstena romaani kontekstis omandama Asnāte traumade läbitöötamisega paralleelselt üha enam paganlike emakujude omadusi. See on taas kord taandatav liivi mütoloogiale, mille toel neitsi muutub aktiivseks ja hakkab kujundlikult oma vaigistamise vastu võitlema. Teost läbib ka pidev vastumäng piibliretoorikale – neitsi õpetus vastandub Moosese mäejutlusele ja Asnāte esiemade loetelu vastandub piibli genealogiale, kus pärinevuse tähistajaks on mehed. Eeldusel, et jutustus kujutab endast psüühika integreerimise ja trauma läbitöötamise protsessi, võib neitsi kuju järk-järgult avardamisest (ja paralleelselt Asnātega samastamisest) lugeda esiteks välja inimese vajaduse n-ö kõrgema mina järele, mis tuleb eriti tugevalt ilmsiks elulistes kriisisituatsioonides. Selle „kõrgema minaga“ peaks soovijat toetama religioon, kuid kõnealuse romaani näitel võib väita, et vagast neitsi Maarja emakujust ei ole vaeslaps Asnātele piisavalt tuge ja eeskuju enne, kui talle on antud tagasi subjektsus, enne kui

talle on antud tagasi hing. Siis saab Asnāte neitsi abil õpetust ning üle hirmust oma hinge kaotamise ees. Neitsi jutustatakse terviklikuks ning samamoodi saab tervikuks ka Asnāte.

Kokkuvõte

Nora Ikstena romaanides „Elu pühitsus” ja „Neitsi õpetus” võib täheldada tihedaid seoseid müüdi, naiskogemuse ja lugude jutustamise kui identiteediloo protsessi vahel. Mõlemad artiklis analüüsitud romaanid on sügavalt sisekaemuslikud. Tegelased on häälestunud rituaalidele ja unenägemisele, nad viibivad valdavalt olekus, kus teadvuse tagatubade ukсед on avatud, ning ajas, mis kusagile ei torma.

Ikstena romaanides on tegelaste areng ja nende sügavate hingeliste kriiside ületamine müütidega tugevalt seotud. Lääne kultuuris (vaikimisi) domineerivaid kristlikke narratiive on rikastatud eelkristlikust liivi mütoloogiast pärit fragmentidega ning antud neile „uus hingamine”. Nii „Elu pühitsuse” kui ka „Neitsi õpetuse” peakangelannad leiavad liivi pärimuselt tuge paigus, kus piiblimüüdid „õhukeseks” jäävad – eriti ilmseks saab see kristliku naisekujutuse puhul. Traditsioonilises kristlikus narratiivis puudub vitaalne ja mitmedimensiooniline naisekuju, mis aga valdavas enamikus eelkristlikes usundites kesksel kohal on olnud. Sellise „uue ilmakorra” vastu protestib romaani „Elu pühitsus” peakangelanna Helēna juba teose alguses, vaieldes kirikuõpetajale vastu, et maailma on kunagi loonud hoopis võimas Suur Mõrsja. Teose edenedes hakkab aga liivi usundi müütilise maaema jooni omandama Helēna hiljuti surnud ema Eleonora. See aitab tütrele üle saada eraldatusetundest, mida tal varem ületada ei ole õnnestunud. Peielauas kuulnud jutustused annavad Helēnale maailmanägemise, mis aitab tal end lõpuks ometi tunda hoitult, armastatult ja kusagile kuuluvana, hoolimata sellest,

et tema ema oma eluajal seesuguste tunnete tekkimiseks soodsat pinnast ei loonud.

„Neitsi õpetuse“ peakangelanna Asnāte identiteediloome taustal hakkab aga üha enam sellesama kõige võimsama ema, Maaema, jooni ilmema kristliku neitsi Maarja kujus. Neitsi Maarjast saab Asnāte teejuht ning sellel teekonnal saavad nad mõlemad tagasi oma hinge. Püha Neitsi muutub kõnealusel romaanis üha elujõulisemaks ja mitmedimensioonilisemaks ning saab seekaudu sümboolseks emakujuks, kellelt hingepidet otsiv vanemateta Asnāte tõepoolest tuge leiab. Aastatuhandeid vaikinud Püha Neitsi leiab selles romaanis oma hääle ning saab seega lõpuks ometi võimaluse anda edasi ka oma perspektiiv, oma õpetus. Ja seda õpetust Asnāte juba usub.

Nora Ikstena romaanidest tõstatub nii müüdi kui ka laiema kultuuripärimuse vägi inimeste elukogemuse suunajana ning ka vajadus teatud müüte vajadustest lähtuvalt ümber mängida – et kokkuvõttes nende arhetüüpne funktsioon, toetada ja ravida, säiliks. Kui kultuurkonnas ei eksisteeri ühtegi toetavat lugu, tuleb need lood toetavateks mugandada ja/või võtta appi mõned teised lood, mis asuvad suurte narratiivide all peidus, kuid pole sellest hoolimata oma mõjujõudu kaotanud. Müüt ei asenda kannatanule tema oma lugu, kuid see on lugu, mis on n-ö käepärast ning millest võib leida olulist tuge.

Kirjandus

- Allen, Paula Gunn 1992. *The Sacred Hoop: Recovering the Feminine in American Indian traditions*. Boston: Beacon Press.
- Berelis, Guntis 2003. Nora Ikstena: linnu varju püüdes. – N. Ikstena, Elu pühitsus. Tallinn: Huma, 115–125.
- Coupe, Laurence 2008. *Myth*. London: Routledge.
- Ikstena, Nora 2003. *Elu pühitsus*. Tallinn: Huma.
- Ikstena, Nora 2011. *Neitsi õpetus*. Tallinn: Kultuurileht.
- Kaschan, Berit 2013. Naiskogemuse kujutus ja parandav jutustamine Aino Perviku ja Nora Ikstena romaanide näitel. Magistritöö. Tallinn: Tallinna Ülikool.
- Krull, Hasso 2006. Loomise mõnu ja kiri. Loomingu Raamatukogu 13–14. Tallinn: Kultuurileht.
- Lauter, Estella 1984. *Women as Mythmakers: Poetry and Visual Art by Twentieth-century Women*. Bloomington: Indiana University Press.
- Loorits, Oskar 1998. Liivi rahva usund. I–III. Tartu: Eesti Keele Instituut.
- Loorits, Oskar s. a.a. Maa, liiv, põld, lina. – Liivi rahva usund <http://www.folklore.ee/rl/pubte/ee/lru/lru1/lruyks15.pdf> (9.12.2013)
- Loorits, Oskar s. a.b. Surma probleem. – Liivi rahva usund <http://www.folklore.ee/rl/pubte/ee/lru/lru2/lrukax02.pdf> (9.12.2013)
- Loorits, Oskar s. a.c. Surm ja surnud. – Liivi rahva usund <http://www.folklore.ee/rl/pubte/ee/lru/lru2/lrukax01.pdf> (9.12.2013)
- Loorits, Oskar s. a.d. Matuste ümber ja hingede aegu. – Liivi rahva usund <http://www.folklore.ee/rl/pubte/ee/lru/lru2/lrukax03.pdf> (9.12.2013)
- Puhvel, Jaan 1997. *Võrdlev mütoloogia*. Tartu: Ilmamaa.

The Supportive Role of the Myth and Telling the Self in Nora Ikstena's Novels *Celebration of Life* and *The Teaching of a Virgin*

Keywords: Nora Ikstena, myth, Livonian religion, life stories, memory, ritual storytelling

This article focuses on the role of myths and storytelling in people's self-narrating process. The analysis is based on the Latvian writer Nora Ikstena's two novels *Celebration of Life* (1998, translated into Estonian in 2003 by Ita Saks) and *The Teaching of a Virgin* (2001, translated into Estonian in 2011 by Kalev Kalkun).

Nora Ikstena (b. 1969) is one of the most famous contemporary Latvian writers, and her enchanting metaphorical prose has gained a lot of attention in Latvia and abroad. Among Ikstena's main interests are life stories, and (re)constructing lives through storytelling is one of the main themes in both of the novels analysed in the current article. *Celebration of Life* and *The Teaching of the Virgin* are highly metaphorical and insightful novels; the stories they tell are played out mostly in the characters' inner landscapes, reflecting their memories, emotions, dreams, associations etc. In addition, the life stories of the novels' protagonists are interlaced with different myths and fragments of mythical substance. The aim of the current article is to give an analytical overview of the role of myth in Ikstena's characters' life stories and of its function in dealing with life crises.

The female protagonists of both novels are young women who do not really know their mothers (or fathers) and therefore deal with several complex emotional and psychological issues. Both leading characters - Helena in *Celebration of Life* and Asnate in *The Teaching of a Virgin* - have reached the point where in order to move on with their lives, they need to rethink, retell and (re)construct some aspects of their lives first. Accomplishing this difficult task successfully definitely requires support. Both women are looking for something to believe in, a greater story to lean on, to help them find their

own places in the world and to make them feel that they belong. In these processes, different myths start to play a significant role. Fragments, motifs and symbols from ancient Livonian mythology and Christian mythology help the protagonists to form their stories, and the protagonists themselves start to re-shape the myths. This particularly involves the female aspect of Christian mythology, which is enriched with the knowledge of the ancient Livonians, whose religion focussed primarily on the worship of the female substance of the universe.